

Περιφερειακή Ανάπτυξη

Διάλεξη 7: Περιφερειακές ανισότητες στην Ελλάδα (κεφάλαιο 4, Πολύζος Σεραφείμ)
Α μέρος

Δρ. Βασιλείου Έφη
Τμήμα
Οργάνωση και Διοίκηση Επιχειρήσεων



Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης



Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.



Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο ΤΕΙ Κεντρικής Μακεδονίας» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.



Περιεχόμενα ενότητας

1. Περιφερειακές ανισότητες στην Ελλάδα
2. Δημογραφικές/πληθυσμιακές ανισότητες
3. Διαφορές στη φυσική αύξηση του πληθυσμού
4. Δημογραφικές ανισότητες σε σχέση με την εκπαίδευση
5. Περιφερειακή αστικοποίηση

ΟΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Οι μεγάλες οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες είναι ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει μεταπολεμικά η Ελλάδα που επηρεάζει άμεσα ή έμμεσα την οικονομική ανάπτυξη και απειλεί με ερήμωση πολλές ορεινές και μειονεκτικές περιοχές.

Οι περιφερειακές ανισότητες οδήγησαν σε εξάρτηση της «περιφέρειας» από το «κέντρο», καθώς και η αποδιοργάνωση του παραγωγικού συστήματος με σοβαρές συνέπειες στη δημογραφική σύνθεση του πληθυσμού.

ΟΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στις περιοχές των Ιόνιων νησιών, της Θράκης της Ηπείρου ο πληθυσμός βρίσκεται κάτω από τα προπολεμικά επίπεδα.

Οι έντονες πληθυσμιακές διαφοροποιήσεις συνοδεύτηκαν από οικονομικές ή κοινωνικές ανισότητες, οι οποίες εμφανίζονται ανάγλυφα σε επίπεδο εισοδήματος, κοινωνικής μέριμνας, πνευματικής και πολιτιστικής προσφοράς.

ΟΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Μετά τη δεκαετία του '70 εμφανίστηκαν κάποιες τάσεις σύγκλισης των επιπέδων ανάπτυξης των νομών της χώρας με την κατασκευή δημοσίων έργων και υποδομών (π.χ. διάνοιξη οδικών δρόμων) χωρίς όμως σημαντικές αλλαγές.

Μετά τις αρχές της δεκαετίας του '90, ευρύτερες γεωγραφικές ανακατατάξεις και διαρθρωτικές μεταβολές ενθαρρύνουν την ανάπτυξη της Αττικής, λόγω της ραγδαίας μεγέθυνσης του τριτογενούς τομέα, και κάποια αναβάθμιση του ν. Θεσσαλονίκης, λόγω της βιομηχανικής και εξαγωγικής δραστηριότητας προς τα Βαλκάνια.

ΟΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η διάχυση όμως της ανάπτυξης στην υπόλοιπη χώρα και η δημιουργία αναπτυξιακών πόλων στους υπόλοιπους νομούς δεν ενθαρρύνεται. Εξαίρεση αποτελούν οι νομοί «**δορυφόροι**» των δυο μεγάλων κέντρων (Βοιωτία, Εύβοια, Κορινθία για την Αττική, και Πιερία, Ημαθία, Χαλκιδική, Κιλκίς για τη Θεσσαλονίκη).

Το 50% του πληθυσμού ζει στην Αττική και Θεσσαλονίκη, ενώ με τους επισκέπτες το ποσοστό του πληθυσμού που καθημερινά δραστηριοποιείται σε αυτές είναι πολύ μεγαλύτερο.

ΟΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Μετά το 2000 παρατηρείται η εμφάνιση μιας γενικότερης κρίσης, η οποία πλήττει κυρίως τις περιοχές που έχουν τα εξής **χαρακτηριστικά**:

1. Στη διαμόρφωση του παραγόμενου προϊόντος συμμετέχει καθοριστικά ο πρωτογενής και ειδικότερα ο αγροτικός τομέας και μάλιστα με προϊόντα των οποίων η παραδοσιακά προσφερόμενη από την Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) προστασία απειλείται.
2. Ο δευτερογενής τομέας είναι εξειδικευμένος σε παραγωγικούς κλάδους που δέχονται ανταγωνιστικές πιέσεις τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο.
3. Οι περιοχές αυτές δεν έχουν την ικανότητα να παρακολουθήσουν τις τεχνολογικές μεταβολές, να δεχθούν τον ανταγωνισμό των χωρών φθηνού εργατικού κόστους ή των τεχνολογικά και επιχειρηματικά προηγμένων χωρών
4. Επί πλέον, οι περιοχές αυτές είχαν συνηθίσει σε καθεστώς εθνικού προστατευτισμού.

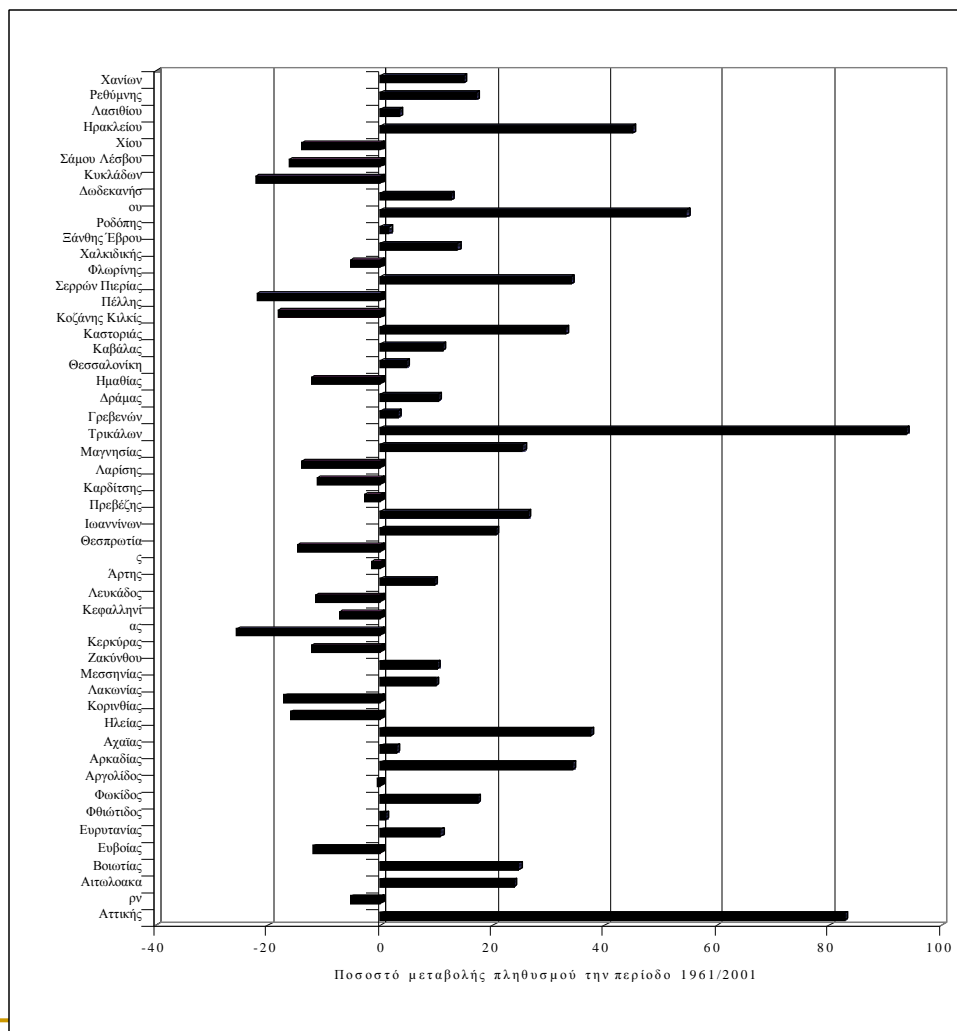
Δημογραφικές και πληθυσμιακές ανισότητες

Συνέπεια των διαφορετικών επιπέδων οικονομικής ανάπτυξης ήταν οι εξελίξεις στις δημογραφικές ανισότητες.

Τα βασικά γνωρίσματα του προβλήματος αυτού είναι οι μετακινήσεις πληθυσμού προς την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη και σε μικρότερο βαθμό προς τις πρωτεύουσες των νομών.

Οι εθνικές απογραφές που έχουν πραγματοποιηθεί μετά το έτος 1951, δείχνουν το μέγεθος των συγκεντρώσεων και των πληθυσμιακών μεταβολών κάθε περιοχής.

Δυναμικοί και φθίνοντες πληθυσμιακά νομοί



Οι **φθίνοντες** δημογραφικά νομοί αντιστοιχούν στις ράβδους που βρίσκονται αριστερά και οι **δυναμικοί** στις ράβδους που βρίσκονται προς τα δεξιά του μέσου εθνικού όρου

Πληθυσμιακά και δημογραφικά στοιχεία των νομών της χώρας

Κατά την περίοδο 1961 έως 2001 υπήρξαν νομοί που αύξησαν σημαντικά τον πληθυσμό τους, ενώ άλλοι εμφάνισαν μεγάλη μείωση.

- Αύξηση σημείωσαν οι πληθυσμοί των Νομών Αττικής 82%, Θεσσαλονίκης 93%, Ηρακλείου 44%, Δωδεκανήσου 44%, Αχαΐας 34%.
- Μείωση οι πληθυσμοί στους Νομούς Λέσβου κατά 28%, Λευκάδας κατά 26%, Σερρών κατά 19%, Κιλκίς κατά 14%.

Δημογραφικές και πληθυσμιακές ανισότητες

Ένα άλλο χαρακτηριστικό των ανισοτήτων είναι οι **ποιοτικές μεταβολές**, οι οποίες σχετίζονται α) με τη ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού, β) αλλά και το γενικότερο μορφωτικό επίπεδό του.

Η ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού σχετίζεται άμεσα με τη βιολογική αναπαραγωγή του, αφού η «γήρανση» του πληθυσμού δυσχεραίνει την αύξησή του και επηρεάζει τις προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης.

Το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού αποτελεί βασικό παράγοντα που επηρεάζει τις επενδυτικές πρωτοβουλίες και την αποδοτικότητά του στην παραγωγική διαδικασία.

Πληθυσμιακά και δημογραφικά στοιχεία των νομών της χώρας

Οι νομοί με μεγάλους πληθυσμούς αύξησαν περαιτέρω τον πληθυσμό τους, ενώ αντίθετα οι μικροί νομοί μείωσαν τον πληθυσμό τους, με ανάλογη συρρίκνωση της οικονομικής τους δραστηριότητας.

Μια πιθανή εξήγηση αυτής της σχέσης, σχετίζεται με τις οικονομίες συγκέντρωσης, τις οικονομίες αστικοποίησης ή τις οικονομίες κλίμακας που εξασφαλίζουν οι μεγάλοι νομοί, και τα πλεονεκτήματα που απορρέουν από αυτές.

Οι μεγάλοι νομοί δραστηριοποιούνται κυρίως στο Β-γενή και τον Γ-γενή τομέα, ενώ οι μικρότεροι νομοί στον πρωτογενή τομέα της οικονομίας, ο οποίος εμφανίζει διαχρονικά μια σχετική συρρίκνωση.

Οι μικροί νομοί δεν μπόρεσαν να ανταγωνισθούν τους πληθυσμιακά μεγάλους και οικονομικά ισχυρούς νομούς και την «ελκτική» δύναμη που ασκήθηκε σε αυτούς και «απορροφήθηκαν» ως ένα βαθμό μέσω της εσωτερικής μετανάστευσης.

Διαφορές στη φυσική αύξηση του πληθυσμού των νομών

Η διαφοροποίηση των νομών της χώρας αναφορικά με τη φυσική αύξηση του πληθυσμού τους, οφείλεται εν γένει στο διαφορετικό βαθμό γεννητικότητας (η διαφορά αφορά στις «γεννήσεις μείον θάνατοι», για τα έτη 1991 και 2001).

Η γεννητικότητα του πληθυσμού επηρεάζεται σημαντικά από τη μετακίνηση των δυναμικών ηλικιών του από τις φθίνουσες προς τις δυναμικές περιοχές και την απώλεια που υπέστησαν ορισμένοι νομοί λόγω αδυναμίας τους για τη συγκράτηση των νέων ηλικιών.

Διαφορές στη φυσική αύξηση του πληθυσμού των νομών

Φυσικό επακόλουθο της βαθμιαίας πτώσης του βαθμού γεννητικότητας σε ορισμένους νομούς, είναι η γήρανση του πληθυσμού και η αύξηση των ποσοστών του πληθυσμού μεγάλων ηλικιών ως προς το σύνολο του πληθυσμού των νομών.

Οι νομοί με ευνοϊκές τιμές στα ποσοστά γεννητικότητας έχουν σχετικά μεγαλύτερα ποσοστά μικρών ηλικιών ως προς το σύνολο του πληθυσμού τους και προφανώς οι προοπτικές ανάπτυξής τους είναι καλύτερες σε σχέση με τους νομούς με γερασμένο πληθυσμό.

Οι παράγοντες που συντελούν στην αύξηση της γήρανσης του πληθυσμού μιας περιφέρειας είναι:

- (α) Η μείωση της θνησιμότητας και η αύξηση του προσδοκώμενου ορίου ζωής («γήρανση από την κορυφή»).
- (β) Η μείωση της γεννητικότητας, από την οποία ενσωματώθηκαν στα κατώτερα κλιμάκια ηλικιών ελλειμματικές γενεές και συρρίκνωσαν την πυραμίδα του πληθυσμού στις νέες ηλικίες («γήρανση από την βάση»).
- (γ) Η μετακίνηση πληθυσμού, εσωτερική ή εξωτερική μετανάστευση, η οποία κυρίως αφορά τις παραγωγικές και αναπαραγωγικές ηλικίες και συρρικνώνει την πυραμίδα του πληθυσμού στις ηλικίες αυτές.
- (δ) Η παλιννόστηση προσθέτει, κυρίως, μεγαλύτερες ηλικίες στον πληθυσμό.

Σε επίπεδο χώρας υπήρξε μείωση της φυσικής μεταβολής του πληθυσμού από το έτος 1991 μέχρι το έτος 2012.

Ενώ ο εθνικός μέσος όρος ήταν θετικός το έτος 1991 ίσος με 0.73, το έτος 2001 κατέστη αρνητικός ίσος με -0.71 και το 2012 συνέχισε να είναι αρνητικός με ρυθμός μεταβολής -0,3.

Οι νομοί που με φυσική μεταβολή θετική κατά το έτος 2001 σημαντικά μεγαλύτερη του εθνικού μέσου όρου ήταν οι Ξάνθης, Δωδεκανήσου, Ρεθύμνης και Θεσσαλονίκης.

- Οι νομοί που είχαν φυσική μεταβολή αρνητική σημαντικά μικρότερη του εθνικού μέσου όρου ήταν οι Αρκαδίας, Ευρυτανίας, Φωκίδας και Σερρών.

Οι μεταβολές στη δημογραφική εξέλιξη συνδέονται κυριώς με τις οικονομικές εξελίξεις και τη συνολικότερη ανάπτυξη που εμφάνισαν οι νομοί τις αντίστοιχες περιόδους.

Εκτός του ν. Ξάνθης, στον οποίο το μεγάλο σχετικά μέγεθος της φυσικής αύξησης του πληθυσμού οφείλεται μάλλον στην αυξημένη γεννητικότητα της μειονότητας, στους άλλους νομούς αύξηση του πληθυσμού δείχνει υψηλό επίπεδο ανάπτυξης και το αντίθετο.

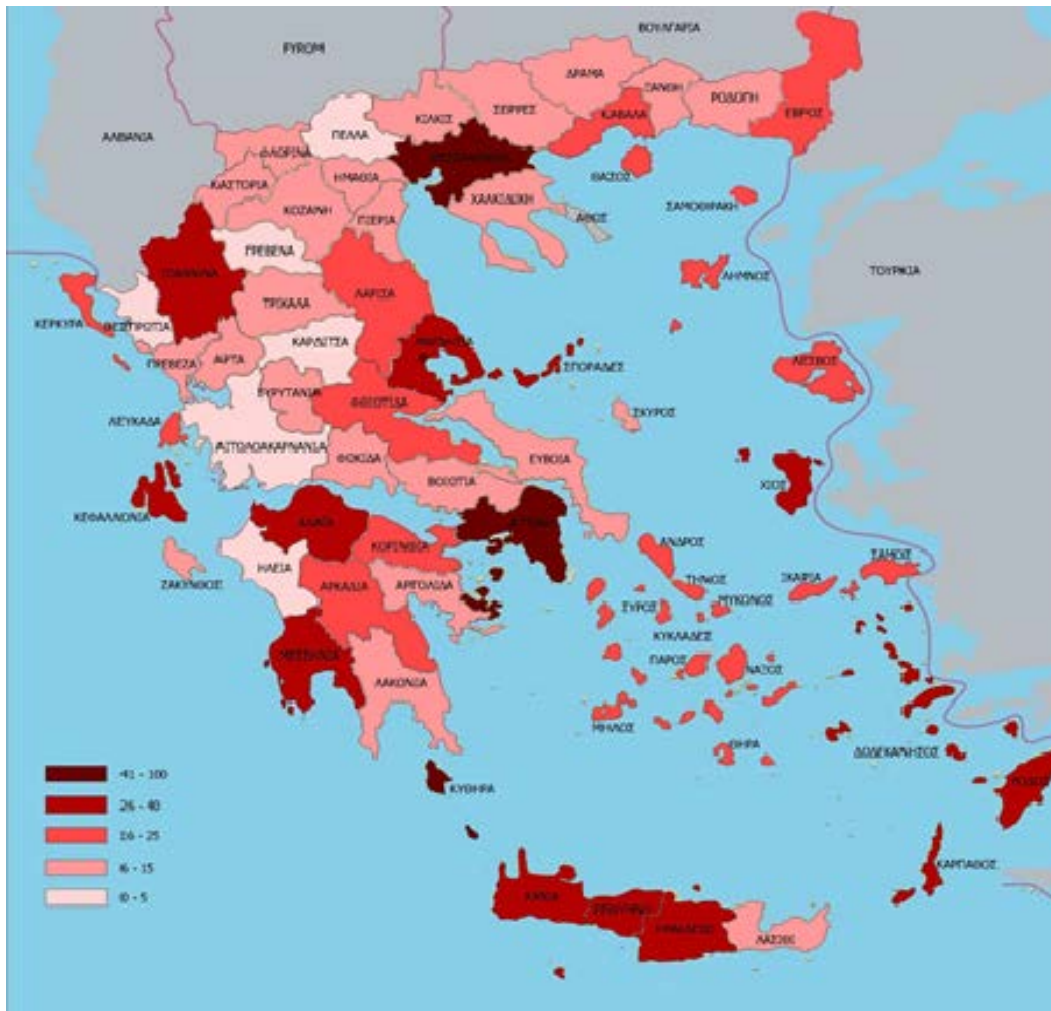
Οι νομοί με αρνητική αύξηση είναι κυρίως λιγότερο αναπτυγμένοι νομοί, από τους οποίους προφανώς υπήρξε μετακίνηση πληθυσμού προς άλλους νομούς για ανεύρεση εργασίας.

Δημογραφικές ανισότητες σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης και κατάρτισης του πληθυσμού

Σύμφωνα με τη χρήση στοιχείων από την Εθνική Απογραφή του έτους 2001
Οι κάτοικοι κάθε νομού ταξινομήθηκαν στις εξής κατηγορίες:

- (α) κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου,
 - (β) πτυχιούχοι ΑΕΙ και ΤΕΙ,
 - (γ) απόφοιτοι Λυκείου,
 - (δ) απόφοιτοι 3-ταξίου Γυμνασίου,
 - (ε) απόφοιτοι Δημοτικού Σχολείου,
 - (στ) όσοι ήδη φοιτούν ή δεν τελείωσαν το Δημοτικό Σχολείο και
 - (ζ) όσοι δεν γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση.
-
- Στον επόμενο πίνακα εμφανίζεται το επίπεδο εκπαίδευσης ανά νομό

Το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού των νομών



Οι νομοί των οποίων ο πληθυσμός εμφανίζει υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης διαθέτουν υψηλό επίπεδο ανάπτυξης και Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα

Μια θεώρηση του προηγούμενου πίνακα δείχνει τις ανισότητες που υπάρχουν στα επίπεδα εκπαίδευσης του πληθυσμού των νομών της χώρας.

Ο νομός Αττικής βρίσκεται στην 1 θέση, ενώ ακολουθούν οι νομοί Θεσσαλονίκης, Αχαιας και Ιωαννίνων.

Στις τελευταίες θέσεις βρίσκονται οι νομοί Πέλλας, Γρεβενών, Θεσπρωτίας, Αιτωλοακαρνανίας, Καρδίτσας και Ηλείας.

Η λειτουργία των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων επηρεάζει καθοριστικά το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού κάθε νομού. Οι νομοί που έχουν Ιδρύματα Ανωτάτης Εκπαίδευσης βρίσκονται σε υψηλές θέσεις.

Η διαχρονική εξέλιξη αστικού, ημιαστικού και αγροτικού πληθυσμού της Ελλάδας

Σύμφωνα με το παρακάτω διάγραμμα παρατηρείται ότι ο **αστικός** πληθυσμός της χώρας αυξήθηκε με μεγάλο ρυθμό, ο **αγροτικός** πληθυσμός μειώθηκε, ενώ ο ημιαστικός πληθυσμός παρέμεινε σταθερός.

